

POTOPUL

valuri, valuri

Din explicațiile date de Sebastian se înțelege că accepta, în 1944, să prelucraze piesa americanului H. Berger, motivat de „cariera” *Potopului*, de mai multe ori remarcat pe afișele stagiunilor teatrale. Supremul argument era că piesa ajunsese să facă parte, cândva, din repertoriul permanent al trupei din Vilna. Despre performanțele actricești ale acesteia, Sebastian a scris cu insistență. Chiar după ce trupa se destrămase, păstra vie în memorie calitatea anumitor spectacole, ca pe niște repere de interpretare actricească și soluții originale în promovarea textelor pe scenă. Așa se întâmpla cu *Azilul de noapte*, pe care-l vedea pe scena Teatrului „Regina Maria”, la finele anului 1938, și comenta montarea în proximitatea numărului „Vieții Românești”. Fără să fie o izbândă, putea fi considerat un spectacol merituos, umbrit numai de nostalgia măturisită a cronicarului: „Ce departe suntem de neuitatul *Azil de noapte* pe care îl juca la București, în 1925, trupa din Vilna!”

De fapt, derularea momentelor memorabile începea încă din anul anterior, când și *Potopul* intra în conștiința publicului de la noi, amator de spectacole, peste rutina locală. „Rampa”, din ziua de 30 mai 1924, da satisfacție așteptărilor majoritare, anunțându-și cititorii: „Stagiunea de vară a grădinii Lieblich (Jignitza) - str. Negru Vodă, 16 - se va deschide de către trupa din Vilna, sub direcția d-lui I. Goldenberg, în ziua de joi cu piesa *Gelozia*, de Arțibașev”. Urma în program *Zi și noapte*, de Anski (autorul celebrului *Dyubuck*), iar imediat, *Potopul*, acoperit de elogiul în „Rampa” din 12 iunie. Mai figurau pe lista spectacolelor în derulare alternativă: *Dragoste de student*, de Leonid Andreev, *Greu să fii evreu și Câștigul cel mare*, de Shalom Alechem, *Plaiuri verzi*, de Peretz Hirschbein. Printre ele, *Potopul* revenea la 15 iunie, la 25 iunie, la 5 iulie, după care se lua o pauză pricinuită de decesul proprietăreii grădinii de vară, Sofia I. Lieblich. Mai departe, cap de afiș se va impune *Azilul de noapte*, în premieră la 5 august 1924. Itinerantă, trupa din Vilna avea de înfruntat permanente dificultăți financiare. Pentru a o ajuta să se stabilizeze la București, lua ființă un soi de fundație privată, societatea „Amicii teatrului evreiesc” (cf. „Rampa”, 3 nov. 1924). Astfel, I. Goldenberg izbutea să obțină spațiu la Teatrul Central (Calea Călărășilor, 11) în vederea unei stagiuni de toamnă, începută pe 25 nov. cu un Leonid Andreev: *Acel care primește palmele*. Apoi *Georges Dandin*, apoi *Regele David*, de Pinski, și un *Cabaret vesel*. Aranjamentele provizorii amână, dar nu blochează hemoragia actorilor. Unii ajung peste Ocean în căutarea norocului. Alții își pierd urmele mai pe aproape. Mihail Sebastian va deplânge criza. Dorita redresare se produce peste luni de zile, atestată de stagiunea anunțată a debută la 8 octombrie 1925.

Exact la o săptămână, *Potopul* începea să facă serie, seară de seară. O amplă cronică elogioasă semna Scarlat Froda în „Rampa” din 18 octombrie. Izbăște absența oricăror date despre americanul H. Berger. De altminteri, situația nu s-a modificat între timp. Nici azi, enciclopediile de profil nu-l bagă în seamă. Singura revelatoare enunciație în sprijinul ocazionalului autor era că Stanislawski l-a inclus pe lista dramaturgilor prezăuți pentru atelierul său de experiențe actricești. Pe această filieră prestigioasă a ajuns la București, să fie jucat într-o versiune idiș. Unele gazete dublau numele - Koenig Berger - de unde s-ar deduce că prima parte se referă la un probabil traducător. Mai semnificativ ar fi de reținut că de la o stagiune la alta au intervenit modificări în repartitia rolurilor și chiar de regie. În vreme ce „Dimineața”, din 2 iunie 1924, atribuia conducerea scenică d-lui Sanberg, concomitent și interpret al unui rol, presa din 1925 trece regia în contul lui Alexe Stein. Nume de rezonanță din prima distribuție (Bulow, Kadison) nu se mai regăsesc ulterior. Nici „admirabila Orleska”, astfel catalogată în „Dimineața”, nu mai apare. Rolul meteoric al unicei apariții feminine (Lizzi) va fi susținut, în 1925, deloc mai prejos, de Liuba Kadison („a jucat cu grație și pasiune”, remarca „Renașterea noastră”, la 21 octombrie). Sub efectul simpatiei stărnite de spectacol în rândurile publicului, Scarlat Froda recomandă spre luare aminte: „Un teatru de comedie ar putea traduce lucrarea în românește și s-o reprezinte. Suntem convingeri că ar avea succes”. Se prea poate ca această convingere exprimată în 1925 să fi stat la originea realizării proiectului, peste două decenii, prin negocierile purtate de Beate Fredanov cu Mihail Sebastian.

Intre timp, de unde ar fi fost ultimul loc de așteptat o tentativă de reluare a *Potopului*, în limba română, se va produce surpriza. Să auzi și să crezi: pe scena Teatrului Național din Cluj era montat *Potopul*, către finele lui 1928, pe baza unei traduceri semnate Iosif

Vanciu. Presa locală, mai, mai să dezlănțuie fulgere și tunete de nedumerire. Semnalul îl da în coloanele „Națiunii” (23 noiembrie, p. 4) un oarecare I. Gherghel, pe un ton vituperant: „O comedie bizară, un produs înfierbântat al fanteziei transatlantice”. Autorului îi este atribuită intenția de a „biciui” pasiunile inveninate și netrebnice din sufletele personajelor implicate în conflict. Ce conflict, că în fond totul se reduce la unanima groază de moarte, ce crește ca o „forță diabolică”, sugerată prin mijloace „sinistre”. De aici, reflecțiile amare ale cronicarului: „E asta noua tendință de a provoca emoția estetică?!? Ciudată manieră!! De altfel, în secolul al XX-lea, ce nu este ciudat? Începând de la muzica de bar și zdruncinăturile de dansuri epileptice până la minunata invenție a transmisiunii sunetelor pe unde eterului...”. De unde, și concluzia: „E ceva ce nu se potrivește spiritului latin”. Alt confrate, deopotrivă pătruns de vigilență etică (Vladimir Nicoară, în „Transilvania”, organul de la Sibiu al „Astrei”, numărul pe ianuarie 1929), aproape că se sufocă de mânie: „Trăsnaie, fără acțiune, fără conflict, ignorând complet toate legile tradiționale și bine definite ale teatrului”. Singura explicație a ororii comise ar fi de găsit în suspecta persoană a autorului, „semit după nume și după toate indicațiile - deoarece lucrarea e tradusă și în idiș”. Ce mai tura-vura: „Curat americanism, care o fi poate bun peste ocean, unde literatura n-are o tradiție și un fond de idei, dar care e refuzat categoric în bătrâna Europă”. Cât privește interpretarea, se formulează obiecții radicale la adresa traducătorului însuși, numitul Tilvan, distribuit în rolul lui O'Neil, „conceput urlător și gesticulant, cu stridente guturale, cari obolesc și enervează”. Sunt enumerate și alte nume din distribuție, dar numai Titus Lapteș trezește, azi, rezonanțe. Este evidențiat C. Simionescu, interpretul chelnerului negru, „cu o mască foarte bună, cu volubilitate bine studiată și cu suficientă vervă”. Până la urmă, tot era ceva de reținut din episodul *Potopului*, care - suna alerta jurnalistică față de „o lucrare atât de... circumcisă” - „a inundat scena teatrului din Cluj”. O dovadă mai mult cum xenofobia face casă bună cu semidoctismul.

In circuitul său pe diverse scene, *Potopul* va mai produce „valuri” în provincie, dar numai după ce Mihail Sebastian a răspuns solicitării Teatrului „Barașeum” de a pune propriul condei ca să revitalizeze textul lui Berger. Referințe apar în *Jurnal*, la 8 și la 13 august 1944, când lucra de zor la definitivarea actului al III-lea. Aproape că nu i se lăsa răgazul minime bucurii pentru faptul că, tocmai în acele zile, se relua *Steaua fără nume*, cu modificări în distribuție, la „Comedia”, teatrul lui Sică Alexandrescu. Din considerente de conjunctură, *Potopul* căpăta prioritate. Cotidianul „Libertatea”, proaspăt apărut în condițiile ivite prin armistițiul de la 23 august, insera un reportaj de la repetiții, la 20 septembrie: „Este pentru prima dată când pe scena Teatrului «Barașeum» joacă laolalt artiști români și evrei, vroid parcă să materializeze tălcul înalt al piesei: înfrățirea dintre oameni pe deasupra claselor și raselor”. O săptămână mai târziu, „Fapta” (gazetă condusă de Mircea Damian) era în măsură să facă publică structura echipei de interpreți, sub o dublă regie: Dinu Negreanu și Moni Ghelester. Vineri, 6 octombrie, avea loc premiera. O știre cum nu se putea mai potrivită pentru întâiul număr al săptămânalului dirijat de filosoful Anton Dumitriu, „Democrația”, cu data de duminică, 8 octombrie 1944. La o săptămână distanță, putea fi citită și cronică la spectacol, analizat de prozatorul Ieronim Șerbu. Acesta căuta să asocieze simbolic întâmplările din piesă cu evenimente imediate. Un punct de vedere similar exprimă în „Revista

Trupa din Vilna sărbătorește astăzi seară 40 de spectacole cu piesa: „Cântărețul tristeții sale”

DESENURI DE KAPRALIK

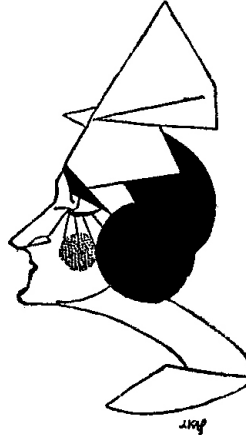
D. S. NATAN
Mendel misitul

D-na JUDITH LARES
Vânătoarea de păsări

D. I. WEISLITZ
Beril Sacagiul

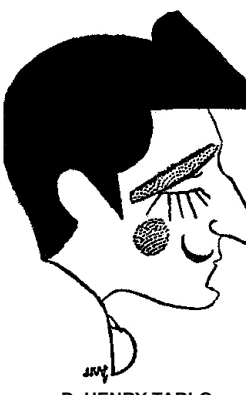
D-na LIUBA KADISON
„Roizale”

IOSIF D. BULOV
Iacov

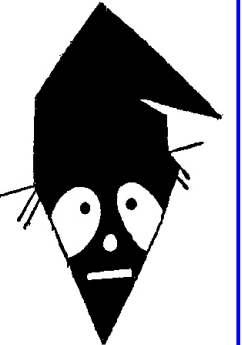
D-na HANA BRAZ
Scheine

D. HENRY TARLO
„Simiontschik”

D-na L. WEISLITZ
„Madame Lurie”

D. I. EHRENKRANTZ
Coșarul

familiei” (din 14 oct.) Lucia Demetrius: „O piesă deosebit de frumoasă, de gravă, de adâncă... O pildă pentru ceea ce ar trebui să se facă în teatru, pentru nivelul la care se poate ridica teatrul, pentru felul cum poziția morală, preocuparea socială se pot cunoaște cu arta fără nici o știrbire pentru vreuna din ele. O piesă care ne spune tare: e ultimul moment pentru a vrea să te naști din nou, ca să-ți salvezi spiritul, aici și dincolo de moarte”. Revista de profil „Scena” declara, la 15 oct., *Potopul* „piesa zilei”. Peste câteva zile insistă: „Aplauzele la scenă deschisă subliniază replicile în care se vorbește despre egalitatea tuturor, de dreptul fiecăruia de a trăi și mai ales de schimbarea care trebuie să se facă acum, după *potop*”. La 26 octombrie, revista aducea iar vorba despre succesul piesei și publica fotografia lui Mihail Sebastian. Pe 29 octombrie constata corespondența între evenimintele de pe scenă și cele din realitatea cotidiană.

Dar tocmai această insistență apropiere a înțelesurilor ce se pot degaja din *Potopul* (piesa unui... american) și actualitatea clocoțitoare a schimbărilor impuse de cursul evenimentelor, sub influența prezenței militare rusești, stărneste riposta energică din partea „Scânteii”. La 4 noiembrie se publica un energic rechizitoriu: „Piesa în sine, deși e clădită pe anumite intenții bune, nu poate rezista - astăzi - unui examen critic, cinstit și potrivit faptelor istorice de azi, pe care pretinde că le servește. Iar atitudinea noastră e provocată de această pretenție, afirmată cu o regretabilă risipă publicistică și reclamistică (sic!), de cei care prezintă spectacolul. Obligația aceasta ne-o impune afirmația, atât de insistență, atât de lipsită de modestie, că piesa *Potopul* se leagă, prin temele și mai ales prin concluziile ei, de țelurile lumii noi, instaurate la 23 august 1944”. Iritarea comentatorului căuta justificare în perspectiva sumbră, defetistă, ce s-ar desprinde, eventual, din desfășurarea piesei, contrară impulsurilor mobilizatoare propagate în eforturile comuniștilor de a acapara puterea politică: „Ce concluzie exemplară pot trage spectatorii? Că noi trăim clipe catastrofale, ireparabile, în care toate valorile sunt definitiv compromise, că nu mai există nici o ieșire dintr-o conjunctură a morții și că singura soluție, o soluție lașă, este fraternizarea platonice în jurul unor concepte vagi, dintr-un repertoriu umanitarist demodat?”. Intoleranța ideologică era doar la început, abia își arăta colții cu care îi va sfășia pe Blaga, pe Argezi. Deocamdată, așează anume precauție, nu se pronunță nume, „Scânteia” caută să nu-i sperie pe intelectuali. Unii își exercită libertatea de a susține puncte de vedere proprii, cum procedează Monica Lovinescu („Democrația”, 10 decembrie), intrând în polemică nedisimulată: „Sensul actual și revoluționar al piesei e lesne de înțeles”. Toate schimbările de opinie par a-l lăsa indiferent pe Sebastian. Parcă ostentativ, nu consenmează nimic în *Jurnal*. Cu ocazia ultimei reprezentații, la 17 decembrie, medita la relativitatea succesului în teatru, complet nemulțumit de ținuta artistică a spectacolului oferit la „Barașeum”. Fusese deja acaparat de grijile noii montări cu *Noaptea fără lună*: „Probabil că așa se joacă totdeauna teatru. Cu neliniște, cu dezordine, cu grabă, cu spaimă. Nimeni nu mai vede nimic. E prost? E bine? E catastrofal? E admirabil? Nimeni nu poate răspunde. Nimeni nu știe”. Incertitudinile îl asaltau pe Sebastian din toate părțile.

IOSIF KAMEN, iar între noi

E melancolic destinul Trupei din Vilna, revelația teatrală de acum vreo 6 ani. Un mănunchi de mari artiști, toți tineri, toți entuziaști, descinzând într-o bună zi în București, jucând într-o sală obscură, cu mijloace tehnice sărace, într-o limbă străină, luptându-se cu mizeria și indiferența și realizând în această atmosferă de mansardă câteva reprezentații de artă unică. Până la urmă izbânda venise. Vă amintiți? Serile entuziaste ale „cântărețului tristeții sale”? Premiera înfrigurată a lui Sabetay Zwi?

De atunci moartea, destrămarea, oboseala, poate, au trecut prin toate acestea. Judith Lares, care doarme somnul de veci într-un oraș din

Transilvania. Bulow, care se luptă cu un public infam în America. Stein, pierdut nu știu pe unde.

Și, în fine, Iosif Kamen, revenit între noi, joacă la Teatrul Liber un spectacol care amintește întru totul începuturile eroice ale Trupei din Vilna.

„Moara”, premiera de vineri seara, este pe linia marilor spectacole cu care Trupa din Vilna, și în ea Iosif Kamen, ne obișnuise. Un text de mare valoare dramatică (piesa a fost de altminteri înscrisă în repertoriul lui Piscator la Berlin), o interpretare de prim ordin, o punere în scenă penibilă în ce privește utilajul ei tehnic, dar inspirată și revelatoare. În totul, un spectacol de valoare primă, care depășește cu mult

preocuparea scăzută a teatrelor noastre, spectacol la care prezidează fără îndoială o credință de artă și un entuziasm biruitor.

Kamen, mare comedian, a realizat o tragică figură de bătrân, care nu ne-a surprins, căci cunoaștem posibilitățile diverse ale acestui excepțional actor, dar care oricum este dincolo de ceea ce cunoaștem până azi. Un ansamblu modest (în care schița foarte inteligentă a d-lui Natan trebuie subliniată) a dovedit disciplina interioară, înțelesul de efort colectiv, ce caracterizează arta trupei din Vilna.

Îi dorim lui Kamen, și ne dorim nouă, să rămână între noi.

MIHAIL SEBASTIAN
(„Cuvântul”, 14 ianuarie 1932)